

v&vn

Beroepsvereniging van zorgprofessionals

Individuele professionaliteit

Handreiking voor verpleegkundigen en verzorgenden

Individuele professionaliteit

In het kort

Kern van individuele professionaliteit

De kern van het professionele handelen zit in de bereidheid en het vermogen om je als individuele professional

- steeds af te vragen wat voor deze zorgvrager in deze situatie goede zorg is
- om daarover een weloverwogen afweging te maken
- samen met de zorgvrager of met anderen (afhankelijk van de situatie)
- om naar die afweging te handelen
- op een zodanige manier dat de zorgvrager zich als persoon erkend voelt
- om je over dat handelen te verantwoorden
- en om van je ervaringen te leren.

Stappenplan

Om je te ondersteunen in het profileren van je professionele verantwoordelijkheid hebben we een stappenplan gemaakt.

Bekijk het document [Omgaan met botsende verantwoordelijkheden: een stappenplan](#)

Individuele professionaliteit

Inleiding

Als verpleegkundige of verzorgende lever je een belangrijke bijdrage aan de zorg. Je zet je kennis en vaardigheden en de inzichten, die je tijdens je opleiding en werk hebt opgedaan, in voor een goede zorg aan de zorgvrager. Daarvoor is het nodig dat je de ruimte en het vertrouwen krijgt om eigen verantwoordelijkheid te dragen. En om op basis van eigen kennis en ervaring met oplossingen te komen voor problemen in de zorg. Dat betekent ook dat je als verpleegkundige of verzorgende laat zien dat je dat vertrouwen waard bent: je laat zien dat je professioneel bent. Je pakt je professionele verantwoordelijkheid op om te zorgen dat de zorgvrager goede zorg krijgt.

Maar wat houdt professionaliteit eigenlijk precies in? Wat is professionele verantwoordelijkheid?

Deze brochure is bedoeld om je meer zicht te geven op professionaliteit en met name het individuele karakter van professionaliteit en de morele geladenheid van jouw beroep. Om je te helpen invulling te geven aan professionaliteit is er een model van verantwoordelijkheden uitgewerkt. Er is aandacht voor wat je zelf kunt doen om

individuele professionaliteit te bevorderen. En voor de omgeving waarmee je te maken hebt en hoe die de vormgeving van individuele professionaliteit kan beïnvloeden.

* Verpleegkundige en verzorgende staan voor: verpleegkundig specialist, verpleegkundige, verzorgende en helpende.

Het belang van individuele professionaliteit

Bij de term professionaliteit denk je misschien in eerste instantie aan inspanningen van een beroepsgroep om meer zeggenschap over en status voor het eigen beroep te verwerven. De term professionaliteit (en termen die hierbij horen, zoals professional, professioneel, professionaliseren) kan inderdaad slaan op een beroepsgroep als geheel, maar ook op een individuele beroepsbeoefenaar. Dat kan wat verwarrend zijn. Wat betekent professionaliteit in beide gevallen? Heeft professionaliteit dan dezelfde betekenis? En waarom is individuele professionaliteit zo belangrijk?

Professionaliteit en een beroepsgroep als geheel

Als een beroepsgroep, zoals bijvoorbeeld van verpleegkundigen en verzorgenden, zich richt op professionalisering dan richt zij zich vooral op het realiseren van een aantal 'uiterlijke' kenmerken, die van oudsher bij de klassieke professies (rechter, advocaat, notaris, arts) horen. Kenmerkend voor die klassieke professies is onder meer dat de leden een hoge opleiding (HBO, WO) gevolgd hebben; dat de individuele leden een zekere autonomie hebben om te

bepalen wat de beschikbare kennis betekent voor hun patiënt of cliënt; dat de beroepsgroep redelijk autonoom bijvoorbeeld de opleidingseisen en kwaliteitseisen voor het beroep kan bepalen en het handelen van de beroepsgenoten kan beoordelen (tuchtrecht); dat er een beroepsvereniging is die de beroepscode vaststelt. Een ander belangrijk kenmerk is dat professies een fundamentele waarde van de samenleving dienen, zoals rechtszekerheid, rechtsgelijkheid, rechtvaardigheid (rechter, advocaat, notaris) en gezondheid (arts). Lid zijn van een professie zorgt vaak ook nog voor sociale status, macht en invloed.

Bij deze betekenis van professionaliteit gaat het vooral om de kenmerken van een *beroepsgroep als geheel*. Met die kenmerken kan een beroepsgroep zich onderscheiden van andere beroepsgroepen en aanspraak maken op een speciale status. Vanuit het perspectief van professies ben je als individuele beroepsbeoefenaar een professional als jouw beroep een professie is. Of je je beroep ook op een professionele manier uitoefent, is daarmee nog niet duidelijk.

Professionaliteit en de individuele beroepsbeoefenaar

De term professionaliteit kent ook een veel algemenere betekenis. Dan is de term van toepassing op iedereen, die een vak heeft geleerd en zijn kennis en vaardigheden op een vaktechnisch goede manier in de praktijk brengt. We zeggen bijvoorbeeld dat de loodgieter of metselaar professioneel te werk is gegaan. Dat hij een echte professional is. De term professionaliteit of professional is dan niet gebonden aan een heel speciaal beroep (een professie), maar kan voor ieder beroep en iedere beroepsbeoefenaar gelden.

Volgens deze algemenere betekenis van professionaliteit, ben je als beroepsbeoefenaar een professional als je je beroep op een vakbekwame manier uitoefent. Je hoeft niet eerst vast te stellen of jouw beroep een professie is (of niet) om daarna tot de conclusie te kunnen komen dat jij een professional bent (of niet). Alleen het gedrag van de individuele beroepsbeoefenaar is van belang: doet zij haar werk op een goede manier?

Het belang van individuele professionaliteit

Het belang van individuele professionaliteit

Professionaliteit en professionaliseren vanuit de beroepsgroep als geheel is zeker relevant voor de beroepsgroep van verpleegkundigen en verzorgenden. Het is misschien niet mogelijk (of wenselijk) om alle kenmerken van een professie te realiseren. Het is echter wel van belang om als beroepsgroep zelf (mede) zeggenschap te hebben over de opleidingseisen (beroepsprofielen), over de eigen beroepsuitoefening en de bevordering van de inhoudelijke kwaliteit van de beroepsuitoefening. Daarvoor is ook een goede positionering en status van de beroepsgroep belangrijk.

De inspanningen van de beroepsgroep zeggen echter niet voldoende over de professionaliteit van jou als individuele verpleegkundige of verzorgende. Ze vormen als het ware het kader waarin jij je professionaliteit waarmaakt. De kwaliteit van de beroepsbeoefening blijkt uiteindelijk alleen maar in het handelen van jou als individuele verpleegkundige of verzorgende. Professionaliteit als kenmerk van de beroepsuitoefening moet jij als individuele verpleegkundige of verzorgende in de praktijk waarmaken. Of de zorgvrager goede zorg krijgt, hangt uiteindelijk (mede) van jouw handelen af.

Dat maakt individuele professionaliteit zo belangrijk.

Die individuele professionaliteit van jou als verpleegkundige of verzorgende heeft een speciaal karakter. De algemenere betekenis van professionaliteit voldoet niet helemaal. Bij jouw professionaliteit gaat het om meer dan alleen (technisch) vakmanschap. Dat is vanwege de relatie met de zorgvrager. Die zorgrelatie stelt speciale eisen aan jouw beroepsuitoefening.

In het vervolg van de brochure staat de individuele professionaliteit van jou als verpleegkundige of verzorgende en het speciale karakter daarvan centraal.

Morele geladenheid van jouw beroep

De relatie met de zorgvrager maakt dat de professionaliteit van jou als verpleegkundige of verzorgende een specifieke invulling krijgt. Wat houdt dat in?

Morele geladenheid van jouw beroep

Als verpleegkundige of verzorgende sta je voor de taak om zorgvragers te helpen en te ondersteunen bij hun dagelijkse leven. Daarvoor heb je vakkennis nodig. Die vakkennis krijgt echter pas betekenis in de relatie met de zorgvrager. Dan kan duidelijk worden wat precies de zorgbehoeften van de zorgvrager zijn. Vervolgens probeer je in samenspraak met de zorgvrager te komen tot een afstemming van de zorg op zijn zorgbehoeften. De leidraad daarbij is steeds de vraag: wat is het goede voor deze zorgvrager in deze situatie? Die gerichtheid op het goede maakt dat jouw beroep van verpleegkundige of verzorgende *moreel geladen* is.

Nadenken over wat het goede is voor de zorgvrager, doe je niet pas als je voor een dilemma staat. De vraag 'wat goed is voor deze zorgvrager' stel je altijd al. Daarmee begint de zorg.

Het is daarom belangrijk dat je als professional in staat bent om een morele afweging te maken. Dat

je kunt afwegen wat goede zorg is voor deze zorgvrager in deze specifieke situatie. Daarbij houd je rekening met de algemeen aanvaarde opvattingen in onze samenleving over wat goed is voor alle leden van de samenleving. En met de opvattingen van de beroepsgroep over het goede, die deels voortvloeien uit die maatschappelijke opvattingen over het goede. Dat alles is een onontbeerlijk element van professionaliteit.

Kern van individuele professionaliteit

De kern van het professionele handelen zit in de bereidheid en het vermogen om je als individuele professional

- steeds af te vragen wat voor deze zorgvrager in deze situatie goede zorg is
- om daarover een weloverwogen afweging te maken
- samen met de zorgvrager of met anderen (afhankelijk van de situatie)
- om naar die afweging te handelen
- op een zodanige manier dat de zorgvrager zich als persoon erkend voelt
- om je over dat handelen te verantwoorden
- en om van je ervaringen te leren.

Die morele afweging maken en daarnaar handelen is niet altijd gemakkelijk. Soms moet je kiezen tussen twee kwaden. Vaak moet je de

belangen van verschillende zorgvragers tegen elkaar afwegen.

Bijhouden vakkennis als morele opdracht

Om goede zorg te kunnen geven aan de zorgvrager is vakkennis vanzelfsprekend van belang. Het behoort tot de professionaliteit van jou als verpleegkundige of verzorgende dat je de kennis en vaardigheden bezit, die bij je beroep horen. En dat je die kennis en vaardigheden op peil houdt, zodat je op de hoogte bent van de actuele beschikbare kennis en ontwikkelingen op jouw vakgebied en die ook kunt toepassen. Je kennis en vaardigheden bijhouden is een morele opdracht. Als jij je kennis en vaardigheden niet bijhoudt of niet toepast, kan dat gevolgen hebben voor het welzijn van de zorgvrager. Hij lijdt daardoor misschien meer of langer dan nodig is. Dat is in strijd met een belangrijk ethisch principe in de zorg: schade voorkomen voor de zorgvrager.

Als verpleegkundige of verzorgende moet je niet alleen de dingen goed doen (vaktechnische aspect), maar je moet ook de goede dingen doen op een zodanige manier dat de zorgvrager zich daardoor als persoon erkend voelt (morele aspect).

Morele geladenheid van jouw beroep

Verantwoordelijkheid nemen en verantwoording afleggen

Bij individuele professionaliteit hoort dat je verantwoordelijkheid neemt. Je hebt de verantwoordelijkheid om een zorgrelatie aan te gaan met de zorgvrager en om te zorgen dat die relatie in stand blijft. Je staat open voor de zorgbehoeften van de zorgvrager en gaat samen met hem na hoe hij het beste geholpen kan worden. Wat is voor hem goede zorg? Vervolgens heb je de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat jijzelf of een collega de zorg op een competente manier verleent en ook zodanig dat de zorgvrager zich daardoor als persoon erkend voelt. Dat zal veelal zorg volgens de regels of routines zijn, maar soms is het nodig om daarvan af te wijken. Je gaat ook na of de verleende zorg aan de zorgbehoeften van de zorgvrager voldoet of dat er nog iets meer of iets anders nodig is.

Bij de verantwoordelijkheid om de goede zorg te verlenen en daarover afwegingen te maken, hoort ook dat je bereid bent om verantwoording af te leggen voor de keuzes die je gemaakt hebt. Je kunt aan de zorgvrager, je collega's, de instelling en uiteindelijk de samenleving uitleggen waarom je tot een bepaalde keuze van de zorg gekomen bent.

Voortdurend proces van ontwikkeling

Individuele professionaliteit is nooit af. Dat blijkt al uit de opdracht om je vakkennis bij te houden zodat je zorg op de meest actuele kennis gebaseerd is. Het geldt ook voor de manier waarop je een zorgrelatie met de zorgvrager aangaat en die relatie in stand houdt. Voor de manier waarop je afweegt wat voor deze zorgvrager goede zorg is. En voor de manier waarop je verantwoording aflegt over gemaakte keuzes. Het is een voortdurend proces van ontwikkeling.

Wat vraagt goede zorg van jou?

Als verpleegkundige of verzorgende vraag je je steeds af wat goede zorg voor déze zorgvrager is. Maar wat vraagt dat van jou? Waar kun je dan aan denken?

Aangaan van een zorgrelatie

Pas in de relatie met de zorgvrager kun je erachter komen wat precies zijn zorgbehoeften zijn. Daarom is het belangrijk dat je een zorgrelatie aangaat met de zorgvrager. Je onderhoudt deze zorgrelatie ook. Uitgangspunt bij de zorgrelatie is een gelijkwaardigheid van jou met de zorgvrager. De zorgrelatie geeft je inzicht in de unieke situatie van de zorgvrager.

Afstemmen van de zorg op de zorgbehoeften van de zorgvrager

Het goede doen voor de zorgvrager. Dan kan het gaan om de toepassing van je vakkennis. Of weten welke richtlijn of routine je kunt volgen. Maar ook om andere vormen van goede zorg.

Een helpende vraagt zich af hoe zij het beste kan omgaan met een bewoner die tijdens de maaltijden steeds onrustiger is. Wat is goede zorg voor deze bewoner? Kan zij deze bewoner een boterham in de hand geven, zodat zij die kan opeten tijdens haar dwaaltochten? Mag zij

afwijken van het beleid dat de bewoners tijdens de maaltijd altijd aan tafel zitten?

Verantwoord omgaan met regels, richtlijnen, routines

Je bent in staat om in de unieke situatie van de zorgvrager te herkennen of en welke regel, richtlijn of routine je zou kunnen of moeten toepassen. Je kunt ook als de situatie van de zorgvrager daarom vraagt, afwijken van de regels, voorschriften of routines. En je kunt daar goede redenen voor geven.

Een verpleegkundige heeft de opdracht om een infuusschema op te stellen voor een zorgvrager. Als ze voor de verwisseling van de zakken zuiver technisch – vooral met het oog op de benodigde hoeveelheid vocht - naar de tijdsverdeling kijkt, zal de zorgvrager op ongelegen momenten uit zijn slaap gehaald worden. Vanuit haar gerichtheid op het goede voor de zorgvrager kiest ze voor een infuusschema dat ook rekening houdt met het slaap-waakpatroon van deze zorgvrager.

NB: Je kunt het volgen van de regels niet altijd ter discussie stellen. Er zijn ook situaties waarin goede zorg juist betekent dat je je strikt aan de voorgeschreven regels of protocollen houdt.

Anders loopt het leven of de gezondheidssituatie van de zorgvrager gevaar. Denk aan het verzorgen van een zorgvrager op een IC of het toedienen van een chemokuur.

Andere vormen van afstemming op de zorgbehoefte

Een zorgvrager kan behoefte hebben aan extra aandacht. Bijvoorbeeld omdat hij net slecht nieuws heeft gekregen. Je bent in staat om deze behoefte aan extra aandacht van deze zorgvrager te herkennen en daaraan tegemoet te komen. Of je ontwikkelt een eigen routine voor een zorgvrager, zoals het volgende voorbeeld illustreert.

Een jongen met kanker is erg lang en past niet in een standaard ziekenhuisbed. Hij krijgt op een gegeven moment de vraag wat hij goed vindt in het ziekenhuis. Zijn reactie luidt dat hij het heel erg op prijs stelt dat er iedere keer als hij in het ziekenhuis komt, een passend bed voor hem klaar staat.

Wat vraagt goede zorg van jou?

Raadplegen van anderen

Je kent de grens van je eigen deskundigheid en weet wanneer je de hulp van collega's in moet roepen of wanneer je de zorg moet overdragen. Je kent ook de grenzen van je beroep. Je weet wanneer jij niet meer kunt spreken vanuit je professionele deskundigheid als verpleegkundige of verzorgende, maar hooguit vanuit je persoonlijke opvattingen of levenservaring. Je beseft dat het voor de zorgvrager onduidelijk kan zijn of jij spreekt als professional of vanuit je persoonlijke ervaring. En dat je daarmee daarom heel terughoudend moet zijn. Je weet ook hier wanneer je de hulp van anderen in moet roepen.

Een verzorgende vraagt zich af hoe zij het beste kan zorgen voor een dementerende zorgvrager, die zijn rondje over de gang niet meer kan maken. Moet zij deze bewoner nog stimuleren tot wandelen? Is het beter om hem andere activiteiten aanbieden? Bestaat hiervoor een handreiking? In het eerstvolgende teamoverleg stelt zij haar vraag aan de orde om samen met haar collega's te kijken wat voor deze zorgvrager goede zorg is.

Voortdurend nadenken over je handelen en daarvan leren

Om goede zorg te kunnen blijven geven, is het belangrijk dat je regelmatig stilstaat bij wat je doet en gedaan hebt. En daarover nadenkt. Op die manier kun je leren van je eigen handelen.

Teruggeven van een opdracht aan je leidinggevende

Je weet ook wanneer je een opdracht van een leidinggevende beter kunt teruggeven. Bijvoorbeeld omdat de opdracht in de gegeven situatie niet op een verantwoorde manier uitvoerbaar is. Je kunt natuurlijk wel redenen geven waarom je de opdracht niet kunt uitvoeren.

Beseffen dat goede zorg niet alle vragen en zorgen zal oplossen

Je bent als professional altijd gericht op de vraag wat goede zorg is voor déze zorgvrager. Toch is het belangrijk te beseffen dat die goede zorg niet altijd alle vragen en zorgen van de zorgvrager zal oplossen. Je kunt ondanks al je goede zorg bijvoorbeeld niet altijd de angst van een

zorgvrager voor zijn dood wegnemen. Dat kan je een machteloos gevoel geven. Toch kan je aanwezigheid en je handelen tot steun voor de zorgvrager zijn (geweest).

Professionaliteit: balans van verantwoordelijkheden

Er zijn nu allerlei aspecten van professionaliteit langs gekomen. We zetten ze hier nog een keer op een rijtje:

- Het gaat om de individuele professionaliteit van jou als verpleegkundige of verzorgende.
- Als individuele professional ben je gericht op het goede voor de zorgvrager. Dat maakt jouw beroep moreel geladen.
- Bij die individuele professionaliteit hoort dat je over de vakkennis en vaardigheden beschikt die bij je beroep horen en dat je die bijhoudt.
- Die individuele professionaliteit betekent dat je kunt afwegen wat voor deze zorgvrager goede zorg is.
- Bij deze afweging houd je niet alleen rekening met de zorgbehoeften van de zorgvrager, maar ook met de opvattingen en aanwijzingen van de beroepsgroep en van de instelling waar je werkt. En in het verlengde daarvan ook nog met maatschappelijke opvattingen over het goede.
- Individuele professionaliteit betekent dat je verantwoordelijkheid neemt voor de zorgverlening en bereid bent om over gemaakte keuzes verantwoording af te leggen.

Als verpleegkundige of verzorgende heb je dus te maken met de individuele zorgvrager, met de beroepsgroep en met de instelling waar je werkt. Deze drie elementen vormen het kader waarbinnen jij je zorg verleent.

Denken vanuit verantwoordelijkheid

Om je te helpen in de praktijk invulling te geven aan professionaliteit, is het handig om te denken in verantwoordelijkheden:

- Je hebt als verpleegkundige of verzorgende een verantwoordelijkheid in de relatie met de *zorgvrager*. Het gaat er om dat je ervoor zorgt dat de zorgvrager de goede zorg krijgt; de zorg die past bij zijn zorgbehoeften.
- Je hebt een verantwoordelijkheid als lid van

de *beroepsgroep* van verpleegkundigen en verzorgenden. Het gaat er om dat je je vakkennis en vaardigheden op peil houdt en in de zorgverlening toepast. De beroepsgroep is (mede) bron van vakkennis en daarnaast van de waarden en normen van de beroepsuitoefening.

- Je hebt tenslotte een verantwoordelijkheid tegenover de *instelling*, waar je werkt. Het gaat er om dat je de opgedragen taken uitvoert en ook de aanwijzingen van de instelling volgt.

Om deze verantwoordelijkheden te verduidelijken zijn ze in een model gezet.

Professionaliteit: balans van verantwoordelijkheden

Persoonlijke verantwoordelijkheid

De *persoonlijke verantwoordelijkheid* is de verantwoordelijkheid die je hebt in de concrete relatie met de zorgvrager. Hier start de morele vraag: wat is goede zorg voor deze zorgvrager? Uitgangspunt bij de persoonlijke verantwoordelijkheid is dat je gevoelig bent voor het beroep dat de zorgvrager op je doet. Dat je openstaat voor zijn zorgvraag en voor de waarden en normen die voor de zorgvrager van belang zijn. Dat je bereid bent om op die vraag te reageren. Dat je je verantwoordelijk voelt voor de zorg. En dat je open staat voor de reactie van de zorgvrager op de geboden zorg. Dat maakt dat zowel jij als de zorgvrager bijdragen aan de zorgrelatie. En dat jullie elkaar daarin ook herkennen als persoon.

Bij de persoonlijke verantwoordelijkheid spelen ook jouw eigen waarden en normen een rol. Die maken dat jij je verantwoordelijkheden op een bepaalde manier interpreteert en invult. En je zorg op een bepaalde manier verleent.

Je eigen waarden en normen kunnen een grens stellen aan wat voor jou aanvaardbaar is binnen de zorg. Op basis van jouw waarden en normen kan meewerken aan euthanasie of abortus voor

jou bijvoorbeeld onmogelijk zijn. Dan zou je volstrekt tegen je eigen levensovertuiging in gaan.

Toch kun je niet zomaar op basis van je eigen waarden en normen beslissen wat je voor deze zorgvrager kunt of moet doen. De beroepsmatige en functionele verantwoordelijkheid vormen het kader waarbinnen je de persoonlijke verantwoordelijkheid vorm kunt geven.

Beroepsmatige verantwoordelijkheid

De *beroepsmatige verantwoordelijkheid* is de verantwoordelijkheid die je hebt als lid van de beroepsgroep van verpleegkundigen en verzorgenden. Ook de beroepsgroep stelt eisen aan de zorg en heeft opvattingen over goede zorg. Zij heeft daarvoor bijvoorbeeld richtlijnen, standaarden en handreikingen ontwikkeld. Zij heeft ook de waarden en normen van de beroepsgroep vastgelegd in de Nationale Beroepscode. Het is jouw verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat je zorgverlening voldoet aan de eisen en aanwijzingen van de beroepsgroep.

Je hebt als beroepsbeoefenaar ook een eigen verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat je kennis hebt van de wettelijke normen, die op jouw beroepsuitoefening van toepassing zijn. En je

zorgt dat je die handhaaft.

Tot je beroepsmatige verantwoordelijkheid behoren verder de opvattingen over goede zorg en de lokale praktijkstandaarden, die jullie als team op basis van jullie praktijkervaring ontwikkeld hebben. Daarbij kun je denken aan specifieke standaarden voor jullie eigen praktijk. Maar ook aan een vertaling van bijvoorbeeld een algemene richtlijn van de beroepsgroep naar jullie eigen concrete praktijk.

Functionele verantwoordelijkheid

De *functionele verantwoordelijkheid* is de verantwoordelijkheid die je hebt als werknemer van een instelling of als zelfstandige. Als werknemer van een instelling krijg je taken en opdrachten van je leidinggevende. Als zelfstandige krijg je taken en opdrachten van je opdrachtgever. Je opdrachtgever kan een instelling of een individuele zorgvrager zijn. Je hebt de verantwoordelijkheid om de opgedragen taken en opdrachten goed uit te voeren.

Professionaliteit: balans van verantwoordelijkheden

Ook op het niveau van de instelling spelen waarden en normen een rol. Die waarden en normen kunnen vastgelegd zijn in bepaalde regels of protocollen voor het personeel. Je kunt daarbij denken aan gedragsregels voor het personeel, aan een euthanasie- of niet-reanimatie protocol, aan een meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld. Regels van de instelling kunnen ook uitdrukking geven aan maatschappelijke waarden en normen en wettelijke normen die de samenleving van belang vindt voor een goede beroepsuitoefening. Al deze elementen horen bij je functionele verantwoordelijkheid.

Professionele verantwoordelijkheid

De *professionele verantwoordelijkheid* vormt de overkoepelende verantwoordelijkheid. In de praktijk begint de zorg vaak met een functionele opdracht. Je leidinggevende geeft je de opdracht om een aantal zorgvragers te verzorgen. Je kunt de zorg aan de zorgvragers echter pas geven als je vervolgens start bij de persoonlijke verantwoordelijkheid voor elk van deze zorgvragers. Want in de concrete relatie met elk van deze zorgvragers moet je samen met de zorgvrager nagaan wat voor hem goede zorg is. In de concrete relatie met de zorgvrager start de

morele vraag naar goede zorg. Vervolgens bepalen de beroepsmatige en functionele verantwoordelijkheid mede het antwoord op die morele vraag 'wat is goede zorg voor deze zorgvrager?'.

Je geeft vorm aan je professionele verantwoordelijkheid als je in je beroepsuitoefening recht probeert te doen aan de drie onderdelen van de professionele verantwoordelijkheid. Als je streeft naar een balans van de functionele, beroepsmatige en persoonlijke verantwoordelijkheid.

Hoe die balans uitvalt zal afhangen van de specifieke situatie. Soms zul je aan een van je verantwoordelijkheden meer gewicht moeten geven dan aan de andere. Die afweging kan heel lastig zijn, maar moet wel gemaakt worden en op een verantwoorde manier.

Om die balans te kunnen vinden ben je op de hoogte van de regels en gewoontes van de instelling. Je bezit ook de kennis en vaardigheden die bij een verantwoorde uitvoering van je beroep horen. En je kent de standaarden, richtlijnen, handreikingen van de beroepsgroep. Ook is het belangrijk dat je de beroepscode kent en weet hoe je die gebruikt.

Je bent echter ook in staat om in de zorgrelatie met de zorgvrager na te gaan wat goede zorg voor hem betekent. Dat behoort allemaal tot je professionele verantwoordelijkheid.

Je bent professioneel als je je afvraagt wat in de specifieke situatie van deze zorgvrager goede zorg betekent. En als je de verantwoordelijkheid op je wilt nemen om van de standaardzorg af te wijken, als je in je afweging met de zorgvrager tot de conclusie komt dat de standaardzorg voor hem niet de goede zorg is.

Professionaliteit betekent dat je in staat bent tot nadenken *in* de praktijk om zo een morele keuze te maken. Die keuze baseer je op een afweging in de concrete situatie van de zorgvrager: is goede zorg voor deze zorgvrager de standaardzorg of juist niet? Die keuze kun je verantwoorden tegenover de zorgvrager, je collega's en de instelling. En met die keuze maak je het verschil voor de zorgvrager.

Professionaliteit: balans van verantwoordelijkheden

Een bewoner van een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking komt terug uit het ziekenhuis. Deze bewoner is ernstig dementerend en de overgang van het ziekenhuis terug naar de woning is groot. De bewoner is erg ontdaan.

Een verzorgende ziet het als haar professionele verantwoordelijkheid om deze overgang van het ziekenhuis naar de woning voor de bewoner te verzachten door extra tijd en aandacht aan de bewoner te geven.

Haar collega's spreken haar tussen de middag echter aan op het feit dat de was niet is gedaan en de afwasmachine niet is gevuld. Zij vragen haar waar zij die ochtend toch zo druk mee is geweest.

Door de reactie van haar collega's voelt de verzorgende zich niet in haar professionaliteit erkend.

verschillende stappenplannen ontwikkeld. [Bekijk literatuursuggesties.](#)

De collega's uit deze casus kunnen met elkaar in gesprek gaan over deze casus met behulp van het model van verantwoordelijkheden. Hoe je dat kunt doen, kun je zien in [Stappenplan: Omgaan met botsende verantwoordelijkheden](#). Daar is ook uitgewerkt hoe het gesprek over bovenstaande casus zou kunnen verlopen.

Zo'n gesprek is een vorm van moreel beraad. Om dergelijke gesprekken op een gestructureerde manier te laten verlopen zijn er binnen de ethiek

Zelf aan de slag: Bevorderen van individuele professionaliteit

Individuele professionaliteit is een voortdurend proces van ontwikkeling (zie hoofdstuk 3). Er is geen moment waarop je kunt zeggen dat je individuele professionaliteit af is en je niets meer hoeft te doen. Individuele professionaliteit vraagt om onderhoud. Daar heb je zelf als verpleegkundige of verzorgende een taak. Je hebt echter ook met anderen te maken, zoals je collega's uit je team, de instelling waar je werkt, de beroepsgroep. Zij kunnen allemaal op verschillende manieren de ontwikkeling en uitoefening van individuele professionaliteit ondersteunen en bevorderen. We bekijken kort wat jijzelf en wat anderen kunnen doen.

Wat kun je zelf doen?

Oefen met morele afwegingen

- De kern van individuele professionaliteit is dat je in staat bent om je steeds af te vragen wat voor deze zorgvrager in deze situatie goede zorg is (onderdeel persoonlijke verantwoordelijkheid.) En om daarover, afhankelijk van de situatie, samen met de zorgvrager of anderen, een weloverwogen afweging te maken en daarnaar te handelen. Het is daarom belangrijk dat je in staat bent om zo'n weloverwogen afweging te maken.

Daar kun je jezelf in oefenen. Je kunt bijvoorbeeld je deskundigheid bevorderen door scholing te volgen.

- Als er in jouw instelling een commissie ethiek of een ethicus is, kun je die vragen om eens met jou naar een casus te kijken. Binnen de ethiek zijn daarvoor verschillende gespreksmodellen ontwikkeld (zie [stappenplan vanuit verantwoordelijkheid](#) en kijk in de [literatuurverwijzingen](#) naar andere stappenplannen).

Houd je vakkennis en je vaardigheden bij

- Om te kunnen bepalen wat goede zorg is, is het belangrijk dat je je vakkennis op peil houdt. Door je vakliteratuur bij te houden, door (bij)scholing te volgen en door bijvoorbeeld symposia of klinische lessen bij te wonen.
- Een zorgrelatie met de zorgvrager aan gaan en zijn zorgbehoeften bepalen vraagt om goede communicatie met de zorgvrager en om inzicht in zijn situatie. Volg (bij)scholing om je communicatievaardigheden te verbeteren. Of om je inzicht te vergroten in de zorgbehoeften van zorgvragers met een andere cultuur of met een specifieke aandoening.

Denk na over wat je doet en leer ervan

- Sta regelmatig stil bij wat je doet of gedaan hebt en denk daarover na. Vraag je bijvoorbeeld af of je inderdaad open hebt gestaan voor de zorgvraag van de zorgvrager. Heb je echt geluisterd naar wat hij zei? Hoe was zijn respons en wat kun je daaruit concluderen over de geleverde zorg? Waarom heb je gedaan wat je gedaan hebt? Zou je het de volgende keer anders doen? Op deze manier leer je van wat je gedaan hebt.

Zorg dat je op de hoogte bent van de regels van de instelling

- Bij de afweging kunnen ook regels en aanwijzingen van de instelling van belang zijn. Zorg daarom dat je op de hoogte bent van de visie op zorg, regels en aanwijzingen van de instelling waar je werkt.

Stel je op als professional

- Je opstellen als professional betekent onder meer dat je oefent met morele afwegingen, je vakkennis en vaardigheden bijhoudt en op de hoogte bent van de regels van de instelling. Maar er is meer.

Zelf aan de slag: Bevorderen van individuele professionaliteit

- Je wijst de instelling ook op het belang van de (bij)scholing op diverse terreinen. Op het belang van ruimte en tijd om je te kunnen scholen. En op het belang van ruimte en tijd om in de zorg tot een zorgvuldige afweging te kunnen komen.
- Je stelt ook zaken die in jouw ogen structureel niet goed lopen aan de orde bij je leidinggevende.

Wat kun je als team doen?

Als collega's binnen een team vormen jullie voor elkaar het eerste klankbord bij de vormgeving van individuele professionaliteit. Jullie bespreken samen de zorg en ontwikkelen als team vaak ook een eigen opvatting over wat goede zorg is. En hoe die zorg geleverd kan worden. Zo ontstaat een eigen praktijkstandaard.

Ga met elkaar in gesprek over professionaliteit

- Bespreek tijdens een teamoverleg wat individuele professionaliteit voor jullie als teamleden betekent. Je kunt daarbij het model van verantwoordelijkheden gebruiken. Op welk onderdeel van professionele verantwoordelijkheid legt ieder van de teamleden vooral de nadruk? Is dat de functionele of de beroepsmatige of persoonlijke verantwoordelijkheid? En wat

betekent dat dan voor de balans van verantwoordelijkheden?

- Je kunt ook tijdens een teamoverleg eens nagaan wie voor jullie als rolmodel dienen als het gaat om professionaliteit. En natuurlijk is het dan ook belangrijk om na te gaan waarom bepaalde personen als rolmodel gezien worden. Herkent iedereen die rolmodellen? Waarom wel of juist niet?
- Stel eens jullie eigen opvattingen over goede zorg aan de orde. Hoe denken jullie als team over goede zorg? Wat zijn jullie eigen praktijkstandaarden? En hoe verhouden jullie je daar toe? Accepteren jullie het als een collega vindt dat ze goede redenen heeft om van jullie teamopvattingen over goede zorg af te wijken? Zijn jullie bereid kritisch naar jullie eigen opvattingen te kijken?
- Onderzoek tijdens een teamoverleg wat de gedeelde waarden zijn binnen het team. Wat zijn de morele uitgangspunten? Hoe verhouden die waarden zich tot de persoonlijke waarden van de leden van het team, tot de beroepsmatige waarden en tot de waarden die de instelling uitdraagt? Hoe kunnen die waarden op elkaar afgestemd worden?

Oefen met morele afwegingen

- Regelmatig zul je als team overleg hebben over een bepaalde zorgvrager. Wat is voor hem goede zorg? Misschien verschillen jullie opvattingen daarover. Dan is het zaak na te gaan waarom die verschillen er zijn. Waarom vindt je collega dat haar keuze van de zorg beter aan de zorgbehoefte van de zorgvrager tegemoet komt dan jouw keuze? Welke redenen heeft zij daarvoor? Zijn dat in jouw of jullie ogen goede redenen? Waarom wel of niet?
- Ook als team is het zinvol ervoor te zorgen dat je in staat bent om op een goede en gestructureerde wijze een morele afweging te maken. Je kunt als team je deskundigheid hierin bevorderen door scholing te volgen of door je commissie ethiek of een aanwezig ethicus te vragen jullie te ondersteunen en te begeleiden (zie [stappenplan vanuit verantwoordelijkheid](#) en kijk in de [literatuurverwijzingen](#) naar andere stappenplannen).

Houd vakkennis en vaardigheden bij

- Je kunt als team elkaar stimuleren om ervoor te zorgen dat jullie je vakkennis en vaardigheden op peil houden.

Zelf aan de slag: Bevorderen van individuele professionaliteit

Denk na over wat jullie doen en leer ervan

- Sta als team regelmatig stil bij wat jullie doen en waarom jullie dat doen. Je kunt als team nadenken over het handelen van één van de teamleden als dat teamlid bijvoorbeeld jullie hulp vraagt om helder te krijgen of zij goed gehandeld heeft. Nadenken over je handelen kun je ook zelf doen, maar het is beter om dit samen te doen. Met elkaar zie je vaak meer en leer je meer.
- Je kunt ook stilstaan bij het handelen van jullie als team. Waarom handelen jullie op deze manier en niet op een andere manier? Zijn daar goede redenen voor? Zouden jullie het beter anders kunnen doen?

Zorg dat het team op de hoogte is van de regels van de instelling

- Als team kun je ook stimuleren dat jullie op de hoogte zijn van de relevante regels, visies en aanwijzingen van de instelling.

Stel je als team professioneel op

- Ook als team kun je de instelling wijzen op het belang van de (bij)scholing op diverse terreinen. Op het belang van ruimte en tijd om je te kunnen scholen. En op het belang van ruimte en tijd om in de zorg tot een zorgvuldige afweging te kunnen komen.

- Je stelt ook zaken die in jullie ogen niet goed lopen aan de orde bij jullie leidinggevende. Dat is als team vaak makkelijker dan als individuele verpleegkundige of verzorgende.
- Het is wel van belang om ook kritisch naar jullie eigen handelen te kijken. Dat zaken niet goed lopen: ligt dat alleen aan de instelling of ook aan ons handelen als team?

Wat kan de instelling doen?

De houding en inzet van de instelling is medebepalend voor de mate waarin verpleegkundigen en verzorgenden hun individuele professionaliteit kunnen realiseren.

Ondersteunen ontwikkeling individuele professionaliteit

- De instelling kan de ontwikkeling van individuele professionaliteit van verpleegkundigen en verzorgenden ondersteunen en bevorderen door bijvoorbeeld zelf scholing aan te bieden. Of door verpleegkundigen en verzorgenden de mogelijkheid te bieden om scholing elders te volgen. Bij die scholing gaat het dan zowel om te leren hoe je een morele afweging op een gestructureerde manier kunt maken als om het op peil houden van vakkennis en vaardigheden.

- De instelling kan de individuele professionaliteit ook bevorderen door ervoor zorgen dat verpleegkundigen en verzorgenden binnen de instelling ruimte en tijd hebben om met elkaar in gesprek te gaan over professionaliteit en goede zorg. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van moreel beraad of intervisie.

Professionele verantwoordelijkheid laten dragen

- Willen verpleegkundigen en verzorgenden een morele afweging kunnen maken en daarnaar handelen, vraagt dat van de instelling om hen daar ook de gelegenheid toe te bieden. Om verpleegkundigen en verzorgenden ruimte en tijd te geven om hun professionele verantwoordelijkheid te dragen.
- Het vraagt ook dat de instelling gebruik maakt van de deskundigheid van verpleegkundigen en verzorgenden. Dat de instelling luistert naar verpleegkundigen en verzorgenden als zij met goede argumenten aangeven dat een bepaalde routine niet tegemoet komt aan de zorgbehoeften van de zorgvragers. En dat de instelling dan met de verpleegkundigen en/of verzorgenden kijkt hoe de zorg beter af te stemmen is op de zorgbehoeften van de zorgvragers.

Zelf aan de slag: Bevorderen van individuele professionaliteit

Natuurlijk binnen de gegeven omstandigheden (bijvoorbeeld de beschikbare financiële middelen).

- De instelling kan de professionaliteit van verpleegkundigen en verzorgenden erkennen door hen te vragen mee te denken bij problemen waarbij zij betrokken zijn. En juist niet van bovenaf een oplossing te bedenken en aan verpleegkundigen en verzorgenden op te leggen.

Een locatiemanager signaleert dat de verzorgenden hun cliënten niet goed genoeg kennen. Hij neemt het initiatief om de verzorgenden een gesprekstraining te geven. Die gesprekstraining zorgt ervoor dat de verzorgenden hun cliënten werkelijk leren kennen en samen met hun cliënt een zorgleefplan kunnen maken. Dat blijkt echter niet voldoende.

De verzorgenden herkennen het probleem dat de locatiemanager signaleert. Ze geven aan dat zij hun eigen cliënten te weinig zien. Ook vinden ze dat ze zoveel cliënten zien dat het bijna onmogelijk is om alle individuele afspraken te onthouden.

De verzorgenden weten heel goed wat zij willen bereiken. Ze willen hun eigen cliënten vaker zien en spreken. Ze willen ook veel minder verschillende verzorgenden per cliënt.

Een werkgroep van verzorgenden gaat aan de slag en zoekt naar oplossingen. Die ziet de werkgroep in een aanpassing van het rooster en de organisatie van het werk. Zij stellen voor om in kleinere subteams te gaan werken. Die subteams zijn verantwoordelijk voor een kleinere groep cliënten. Zo kunnen de verzorgenden meer contact hebben met hun eigen cliënten. En daardoor weten ze beter wat belangrijk is voor hun eigen cliënten.

De instelling neemt het voorstel van de verzorgenden over.

Wat kan V&VN als beroepsvereniging doen?

- V&VN kan als beroepsvereniging het belang van individuele professionaliteit en de morele lading van het beroep benadrukken. Ze kan erop wijzen dat goede zorg voor de zorgvrager uiteindelijk afhangt van de individuele professionaliteit van de verpleegkundige of verzorgende. En dat daarvoor nodig is dat die verpleegkundige of verzorgende een weloverwogen afweging kan maken over wat goede zorg voor de zorgvrager is.
- Het is belangrijk dat V&VN dit duidelijk maakt aan verpleegkundigen en verzorgenden zelf. Door de nadruk op economische aspecten denken zij soms alleen nog maar vanuit de

functionele verantwoordelijkheid (welke taken moet ik doen?). Zij vergeten dat hun professionele verantwoordelijkheid meer omvat en begint met de morele vraag 'wat is goede zorg voor deze zorgvrager?'

- Ook kan V&VN een krachtig pleidooi houden voor het belang van individuele professionaliteit en de morele lading van het beroep bij bijvoorbeeld instellingen en hun koepels, maar ook bij het onderwijs. En voor de voorwaarden die daarvoor nodig zijn. Verpleegkundigen en verzorgenden kunnen hun individuele professionaliteit niet waarmaken als zij daarvoor van de instelling geen ruimte krijgen en als zij daarin geen scholing krijgen.
- Voor de ondersteuning van de individuele professionaliteit blijft de ontwikkeling van richtlijnen, protocollen, standaarden en handreikingen door de beroepsgroep belangrijk. Door de ontwikkeling van richtlijnen en handreikingen te ondersteunen en te bevorderen zorgt V&VN ervoor dat verpleegkundigen en verzorgenden kunnen beschikken over de meest actuele informatie over de aanpak van diverse problemen.

Individuele professionaliteit

Meer weten?

Nationale Beroepscode van Verpleegkundigen en Verzorgenden
Uitgave van V&VN en NU'91, 2007. Te downloaden van www.venvn.nl of te bestellen bij V&VN (030) 291 90 50

Informatie over en/of uitwerking van verschillende stappenplannen

Henk Manschot & Hans van Dartel (Red.) *In gesprek over goede zorg. Overlegmethoden voor ethiek in de praktijk.* Amsterdam: Boom, 2003.

Hans Tenwolde, Mirjam Houtlosser,
Verpleegeethiek. Baarn: HBuitgevers, 2009.

Inge van Nistelrooy, *Basisboek Zorgethiek.*
Heeswijk: Uitgeverij Abdij van Berne, 2008.

Hoe gebruik je de beroepscode. Handreiking voor de Nationale Beroepscode van Verpleegkundigen en Verzorgenden. Utrecht: V&VN, 2008.

Beroepsvereniging van zorgprofessionals

Colofon

De handreiking Individuele Professionaliteit is een product van de V&V N Commissie Ethiek.

Bijlage van dit product is:

- [Stappenplan: Omgaan met botsende verantwoordelijkheden](#)

Het is uitsluitend toegestaan teksten uit deze handreiking over te nemen met bronvermelding.

Juni 2012